

ДОГОВІРНО-ПРАВОВА БАЗА ТА ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена дослідженню процесу формування договірно-правової бази та інституційно-правових механізмів забезпечення українсько-білоруських відносин. На основі обширної історіографічної та джерельної бази, а також новітніх методів, прийомів та підходів, що забезпечують процес наукового дослідження на принципах історизму та об'єктивності, висвітлено, звертаючи увагу на історичні та геополітичні зміни у Східній Європі, основні етапи нагромадження нормативно-правової документації міждержавних відносин; розкрито походження системи договорів за відомчим принципом та хронологією; розглянуто особливості налагодження двосторонніх дипломатичних контактів; виокремлено базові документи у відносинах між Україною та Республікою Білорусь; окреслено пріоритети подальшого розширення договірно-правової бази як фундаментальної умови для зміцнення всього спектру українсько-білоруських взаємин. Окрема увага приділена ролі дипломатії у формуванні системи договірно-правового забезпечення міждержавних відносин.

Ключові слова: Україна, Республіка Білорусь, договірно-правова база, угода, меморандум, співробітництво.

Stepan Vasylyshyn

THE CONTRACTUAL-LEGAL FOUNDATION AND INSTITUTIONAL MAINTENANCE OF UKRAINIAN-BYELORUSSIAN RELATIONS

The article deals with investigation of the process of forming of the contractual-legal foundation and institutional-legal mechanisms of guaranteeing Ukrainian-Byelorussian relations. On the foundation of extensive historiographic and resource base and contemporary methods, receptions and approaches which provides the process of scientific investigation based on the principles of historical method and objective character, the attention is being paid to the historical and geopolitical changes in Eastern Europe. The major stages of conglomeration of normative-legal documentation of intergovernmental relations are thrown light upon. The origin of the agreement system by the departmental principle and chronology is investigated. The peculiarities of arranging of mutual diplomatic contacts are analyzed. The basic documents in Ukrainian-Byelorussian relations are singled out. The priorities of

* **Степан Василюшин** — аспірант кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна) e-mail: stopiks@ukr.net.

further extension of contractual-legal foundation as a fundamental condition for intensification of all specter of Ukrainian-Byelorussian relations are separated. Special attention is paid to the role of diplomacy in forming of the system of contractual-legal providing of intergovernmental relations.

Keywords: *Ukraine, Republic of Byelorussia, contractual-legal foundation, agreement, memorandum, cooperation.*

Здобуття Україною та Республікою Білорусь незалежності зумовило необхідність вибору обома державами зовнішньополітичного курсу та створення змістовної і широкої нормативно-правової бази міждержавних зв'язків. Основою будь-яких двосторонніх взаємин є добре впорядкована договірно-правова база відносин й інституційно-правові механізми співпраці. На початку 1990-х рр. для України і Республіки Білорусь питання політично-правового оформлення зв'язків з іншими державами займало пріоритетну позицію. Формування договірно-правової бази українсько-білоруських взаємин було довготривалим процесом і відбувалося впродовж усього періоду становлення та розвитку двосторонніх відносин.

На сучасному етапі між Україною та Республікою Білорусь підписано близько 205 двосторонніх документів, у тому числі: 100 — міждержавних та міжурядових; 105 — міжвідомчих. На міжрегіональному рівні укладено близько 50 договорів. Існуюча договірно-правова база регулює широке коло питань двостороннього співробітництва. Україна і Республіка Білорусь співпрацюють у політичній, торговельно-економічній (більше половини всіх угод), науково-технічній, гуманітарній, правоохоронній та інших сферах¹. Двосторонні офіційні документи відображають об'єктивний стан міждержавних взаємин.

Метою статті є об'єктивний аналіз процесу формування договірно-правової бази та інституційно-правових механізмів забезпечення українсько-білоруських відносин, акцентуючи увагу на тому, що міждержавне співробітництво будувалось на основі рівності, взаємоповаги та відсутності територіальних претензій.

Дослідження процесу нагромадження системи договірно-правового забезпечення відносин між Україною та Республікою Білорусь викликає науковий інтерес серед українських та білоруських дослідників. Вагомий внесок у розробку досліджуваної теми здійснили Г. Максак², Л. Чекаленко³, С. Віднянський⁴, Д. Юрчак⁵, А. Тихомиров⁶, В. Снапковський⁷ та ін. Цінними у вивченні дослід-

¹ Договірно-правова база між Україною та Білоруссю [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/legal-acts>.

² Максак Г., Юрчак Д. Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueeros/ukraine/11006.pdf>.

³ Чекаленко Л. Зовнішня політика України. — К., 2006. — 712 с.

⁴ Віднянський С. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. — К., 2004. — 616 с.

⁵ Юрчак Д. Беларусь — Украина: 20 лет межгосударственных отношений. — Витебск, 2012. — 280 с.

жуваної теми стали архівні документи, представлені фондами Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України (далі — ГДА МЗС України). У них міститься значна кількість справ щодо особливостей формування договірно-правової бази українсько-білоруських відносин. Нашу увагу привернули матеріали наступних фондів ГДА МЗС України: Документи з основної діяльності (ф. 1), Посольство України в Республіці Білорусь (ф. 8). Крім того, у роботі використано документи, що містяться на офіційних сайтах посольства, парламенту й міністерств України та Республіки Білорусь.

На думку автора, у формуванні договірно-правової бази відносин між Україною і Республікою Білорусь умовно можна виділити три етапи. Перший етап (1991 — перша половина 1994) — розроблення нормативно-правової документації українсько-білоруських відносин і період налагодження двосторонніх міждержавних дипломатичних контактів. Саме протягом цього етапу відбулося активне формування договірно-правової бази, в першу чергу в торговельно-економічній сфері. Пріоритетність даного напрямку співробітництва була обумовлена необхідністю зберегти тісні економічні зв'язки, які існували між республіками ще з радянського періоду. Другий етап (друга половина 1994–2004) — поглиблення українсько-білоруських політичних контактів та період конструктивних відносин, характерний активним нагромадженням та розширенням договірно-правової бази двосторонніх взаємин. Упродовж зазначеного періоду між Україною і Республікою Білорусь було підписано базову угоду — Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво від 17 липня 1995 року. Третій етап (2005–2014) позначений незначною активністю у питанні нагромадження системи договорів українсько-білоруських відносин. Невелике число укладених двосторонніх домовленостей пояснюється як погіршенням українсько-білоруських взаємин після “Помаранчевої революції” в Україні, так і наявністю добре впорядкованої на попередніх етапах політично-правової бази міждержавних зв'язків, яка дозволяла регулювати відносини у різних сферах співробітництва.

Україна та Республіка Білорусь стали повноцінними суб'єктами міжнародних відносин лише наприкінці 1991 р. Проте процес формування договірно-правової бази українсько-білоруських відносин розпочався ще з кінця 1990 р., коли 29 грудня керівники двох республік уклали Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою⁶. Зазначений документ став базовим для українсько-білоруських відносин і регулював основні напрямки міждержавного співробітництва впродовж 1991–1995 рр.

Однак час активного розроблення договірно-правової бази припадає на кінець 1992 р., коли відбувся перший офіційний візит білоруської урядової

⁶ *Тихомиров А.* Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/5209/1/tihomirov_2010_trudy.pdf.

⁷ *Снапковский В.* История внешней политики Беларуси. — Минск, 2013. — 495 с.

⁸ *Юрчак Д.* Указ. соч. — С. 99.

делегатії на чолі з Прем'єр-міністром В. Кебічем до України⁹. За підсумками візиту було підписано 20 міжурядових і міжвідомчих угод, серед яких варто виділити домовленості про міжнародне автомобільне сполучення, вільну торгівлю, діяльність залізничного транспорту, порядок врегулювання боргових зобов'язань і кредитних вимог між Україною і Республікою Білорусь у зв'язку з виходом України з рубльової зони, безвізовий в'їзд громадян обох республік, військове співробітництво, принципи співробітництва і умови взаємовідносин у сфері зв'язку, повітряне сполучення, співробітництво з прикордонних та митних питань, співробітництво в галузі науки і технологій, принципи співробітництва та умови взаємовідносин у сфері транспорту, спільні дії щодо мінімізації і подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, пункти пропуску, транспортування природного газу, торговельно-економічне співробітництво на 1993 р.¹⁰ Наведений перелік підписаних документів дозволяє зробити висновки про те, що пріоритетними напрямками двостороннього співробітництва на початковому етапі міждержавних взаємин були торговельно-економічні відносини, питання державного кордону, транспорту, а також проблема подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.

Серед підписаних у грудні 1992 р. двосторонніх документів окремої уваги заслуговує Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю. Вона стала першим міждержавним нормативно-правовим документом, який не вступив у дію відразу після підписання. Основною причиною зволікання з ратифікацією угоди про вільну торгівлю стали тісні для обох сторін торговельно-економічні зв'язки з Російською Федерацією, а також взяті на себе в рамках співробітництва з Москвою зобов'язання¹¹. За таких умов Україна ратифікувала зазначений документ лише 13 вересня 1999 р. Слід зазначити, що вже після ратифікації угоди Верховною Радою України білоруською стороною було виявлено, що у текстах документу українською і білоруською мовами існують розбіжності, які впливають на зміст договору. Білоруські представники заявили, що існування таких розбіжностей унеможливує внесення вказаного документа на ратифікацію до парламенту і запропонували укласти нову двосторонню угоду про вільну торгівлю. Однак українська сторона виступила проти, зазначивши, що в Україні існуючий договір вважається діючим і підписання нового документу із зазначеного питання є недоцільним. У ході переговорів Україна і Республіка Білорусь домовилися оформити внесення змін в обидва примірники угоди відповідними протоколами¹². Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про внесення змін до Угоди про вільну торгівлю від 17 грудня 1992 року був підписаний 18 жовтня 2005 р. у Мінську¹³. Лише

⁹ Юрчак Д. Указ. соч. — С. 99.

¹⁰ Міжнародні документи (1992 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1992>.

¹¹ Юрчак Д. Указ. соч. — С. 100.

¹² Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України (далі — ГДА МЗС України). — Ф. 1. — Оп. 6. — Спр. 14923. — Арк. 163–164.

¹³ Міжнародні документи (2005 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2005>.

після цього білоруський парламент 8 серпня 2006 р. ратифікував Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю.

Надалі, впродовж 1993 — першої половини 1994 рр., було підписано ще декілька документів, в основному економічного характеру. Серед них угоди про взаємне визнання права та регулювання відносин власності, співробітництво у сфері поштових грошових переказів, співпраця у сфері охорони промислової власності, торговельно-економічне співробітництво, уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухилення від сплати податків стосовно податків на доходи і майно, співробітництво в галузі стандартизації, метрології та сертифікації¹⁴.

Крім вищезазначених договорів упродовж 1993 — першої половини 1994 рр. було укладено ряд міжвідомчих документів, зокрема, Угоду про співпрацю в галузі культури між Міністерством культури України та Міністерством культури Республіки Білорусь, Договір про співробітництво між Академією наук України і Академією наук Білорусі, Угоду про правову допомогу та партнерство між Генеральною прокуратурою України та Прокуратурою Республіки Білорусь, Протокол про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь в галузі військової топографії і геодезії¹⁵. Слід зазначити, що всі підписані міждержавні документи визначали пріоритетні напрямки українсько-білоруських взаємин та сприяли розвитку двостороннього діалогу як на урядовому, так і на міжвідомчому рівнях.

З активізацією міждержавних політичних контактів після президентських виборів 1994 р. в Україні та Республіці Білорусь пов'язане значне розширення договірно-правової бази двосторонніх відносин означених держав. Знаковою подією у розвитку українсько-білоруського співробітництва стало підписання 17 липня 1995 р. Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь. У цьому документі сторони погодилися будувати свої відносини на взаємній повазі, довірі і згоді, керуючись при цьому принципами поваги державного суверенітету, рівноправності і невтручання у внутрішні справи одна одної; визнали непорушність існуючих між ними державних кордонів і підтвердили відсутність територіальних претензій однієї держави до іншої; зобов'язалися утримуватися від участі або підтримки будь-яких дій, спрямованих проти сусідньої держави, і не допускати, щоб їх територія була використана на шкоду інтересам безпеки іншої сторони; домовилися налагоджувати відносини у сфері військового співробітництва, забезпечення державної безпеки, охорони державного кордону, митної справи, експортного і міграційного контролю на основі окремих угод; гарантували своїм громадянам рівні права і свободи відповідно до загально визнаних норм міжнародного права¹⁶.

¹⁴ Юрчак Д. Указ. соч. — С. 100–101.

¹⁵ Міжнародні документи (1993 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1993>.

¹⁶ Міжнародні документи (1995 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1995>.

Крім того, договором було передбачено забезпечення прав національних меншин, розвиток всебічних контактів між громадянами двох держав, міжпарламентське співробітництво, тісні торговельно-економічні, науково-технічні відносини, заохочення і взаємний захист інвестицій, співпраця у сфері транспорту та широкі взаємини в галузі культури та мистецтва. Отже, Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь від 17 липня 1995 р. заклав законодавчий фундамент для зміцнення та розвитку конструктивного міждержавного діалогу в усіх сферах українсько-білоруського співробітництва.

Розвиток українсько-білоруських політичних контактів упродовж 1994–2004 рр. сприяв активному нагромадженню договірно-правової бази двосторонніх взаємин. Впродовж зазначеного періоду Україна і Республіка Білорусь уклали близько 120 міждержавних документів¹⁷. Найбільша кількість домовленостей регулювали правовідносини у торговельно-економічній сфері. Серед них, зокрема, можна виділити: Угоду між Міністерством зовнішніх економічних зв'язків України і Міністерством зовнішніх економічних зв'язків Республіки Білорусь про співробітництво (16 грудня 1994 р.)¹⁸, Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про сприяння та взаємний захист інвестицій (14 грудня 1995 р.)¹⁹, Угоду про виробничу кооперацію між Міністерством промисловості Республіки Білорусь і Міністерством промисловості України (27 лютого 1996 р.), Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про створення міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (12 квітня 1996 р.)²⁰, Угоду про співробітництво між Міністерством підприємництва та інвестицій Республіки Білорусь і Антимонопольним комітетом України (18 лютого 1997 р.)²¹, Договір між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999–2008 рр. (11 грудня 1998 р.), Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про принципи стягнення непрямих податків при експорті та імпорті товарів (11 грудня 1998 р.)²², Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виробничу і науково-технічну кооперацію (29 травня 2002 р.)²³. Слід зауважити, що всі міждержавні нормативно-правові документи посприяли інтенсифікації двосторонніх економічних зв'язків.

¹⁷ Юрчак Д. Указ. соч. — С. 102.

¹⁸ Міжнародні документи (1994 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1994>.

¹⁹ Міжнародні документи (1995 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1995>.

²⁰ Міжнародні документи (1996 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1996>.

²¹ Міжнародні документи (1997 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1997>.

²² Міжнародні документи (1998 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1998>.

²³ Міжнародні документи (2002 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2002>.

Наріжним каменем формування бази договірно-правових відносин між Україною і Республікою Білорусь служать двосторонні документи стосовно державного кордону. До 1997 р. основним нормативно-правовим актом, який регулював правовідносини у даній сфері була Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні від 14 грудня 1995 р.²⁴

12 травня 1997 р. у ході візиту Президента Білорусі О. Лукашенка в Україну було укладено базовий з цього питання документ — Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон. У документі домовлено встановити державний кордон відповідно до протоколу-опису проходження кордону та альбому топографічних карт з графічно нанесеною на них лінією розмежування. Україна і Республіка Білорусь взяли зобов'язання створити спільну комісію для проведення демаркації кордонної лінії²⁵. Дану угоду Верховна Рада України ратифікувала своєю постановою від 18 липня 1997 р. Однак білоруська сторона тривалий час відмовлялася ратифікувати Договір про державний кордон, штучно прив'язуючи це питання з врегулюванням фінансових відносин між обома державами, що склалися за результатами зовнішньоекономічної взаємодії України і Республіки Білорусь у 1992 р. Питання завершення договірно-правового оформлення українсько-білоруського кордону та врегулювання фінансових відносин між республіками були головною темою переговорів на міждержавному та міжурядовому рівнях упродовж 12 років. Їх невирішеність негативно позначалася на всьому спектрі двосторонніх відносин і стримувала розвиток українсько-білоруської співпраці²⁶. Лише наприкінці 2009 р. у ході зустрічі Президента України В. Ющенко зі своїм білоруським колегою О. Лукашенком була досягнута домовленість про направлення на ратифікацію до білоруського парламенту Договору про державний кордон, а боргові зобов'язання України вирішені шляхом надання пільгових цін на українську електроенергію, що постачалася до Білорусі²⁷. Обмін ратифікаційними грамотами відбувся 17 червня 2013 р.²⁸ Таким чином, укладений у 1997 р. та введений у дію в 2013 р. Договір між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон не лише завершив договірно-правове оформлення українсько-білоруського

²⁴ Міжнародні документи (1995 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1995>.

²⁵ Міжнародні документи (1997 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1997>.

²⁶ ГДА МЗС України. — Ф. 1. — Оп. 6. — Спр. 14923. — Арк. 163.

²⁷ *Максак Г.* Україна — Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueeros/ukraine/07746.pdf>.

²⁸ Офіційний візит Президента Республіки Білорусь О.Г. Лукашенка в Україну 17–18 червня 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs>.

кордону, а й дозволив розпочати практичне вирішення проблем нелегальної міграції та незаконного переміщення товарів через кордон.

Окремої уваги заслуговують домовленості, які регулювали правовідносини у сфері транспорту. До них відносяться угоди про повітряне сполучення від 17 липня 1995 р. та судноплавство внутрішніми водними шляхами від 6 лютого 1998 р., які доповнювалися раніше підписаними договорами, а також двосторонніми міжвідомчими документами²⁹.

Значну кількість двосторонніх нормативно-правових документів склали договори у сфері науково-технічного та культурно-гуманітарного співробітництва. Українсько-білоруські науково-технічні взаємини упродовж другої половини 1994–2004 рр. регулювалися Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання (06.02.1998)³⁰, Угодою між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації (16.05.2000)³¹, а також Угодою між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Республіки Білорусь про співпрацю в галузі освіти (18.06.2001)³².

Міждержавне культурно-гуманітарне співробітництво здійснювалося на основі угод про співробітництво між національною телекомпанією України та національною телерадіокомпанією Республіки Білорусь, співпрацю в галузі молодіжної політики³³, співробітництво у сфері фізичної культури і спорту³⁴, співпрацю у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин³⁵, а також відповідно до протоколу про співробітництво у галузі культури і мистецтва³⁶. Слід зауважити, що вищезазначені нормативно-правові акти доповнювалися планом спільних заходів у сфері кіновідеомистецтва та програмами співпраці між Міністерством культури і мистецтв України і Міністерством культури Республіки Білорусь, які приймалися на кожні три роки. Таким чином, упродовж другої половини 1994–2004 рр. між Україною та Білоруссю було укладено низку угод, які заклали основу для поглиблення науково-технічних та культурно-гуманітарних зв'язків між державами.

²⁹ Юрчак Д. Указ. соч. — С. 102.

³⁰ Міжнародні документи (1998 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1998>.

³¹ Міжнародні документи (2000 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2000>.

³² Міжнародні документи (2001 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2001>.

³³ Міжнародні документи (1995 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1995>.

³⁴ Міжнародні документи (1997 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1997>.

³⁵ Міжнародні документи (2000 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2000>.

³⁶ Міжнародні документи (2003 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2003>.

Важливою складовою договірно-правової бази українсько-білоруських відносин були домовленості у сфері військового співробітництва та оборони. На нашу увагу заслуговують наступні: Угода між Урядом України та Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь про військово-технічне співробітництво (16.12.1994), Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про взаємні поставки у 1995 році озброєння, військової техніки, інших матеріальних засобів та надання послуг для потреб оборони та безпеки (16.12.1994)³⁷, Протокол про розширення співпраці у військовій галузі між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь (31.01.1996)³⁸, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків (07.07.2000)³⁹, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про додаткові заходи довіри і безпеки (16.10.2001)⁴⁰.

Отже, договірно-правове оформлення українсько-білоруських відносин впродовж липня 1994–2004 рр. показує, що в цей час було підписано близько 120 документів, які створили законодавче підґрунтя двосторонньої взаємодії. Крім того, міждержавні домовленості посприяли трансформації взаємин до рівня стратегічного партнерства.

Обрання Президентом України В. Ющенка та зміна геополітичного курсу, який не передбачав поглиблення політичних відносин з колишніми республіками СРСР, призвели до погіршення українсько-білоруських політичних контактів на початку 2005 р. За таких умов, а також зважаючи на наявність розвиненої системи договірно-правового забезпечення міждержавних зв'язків, число укладених до 2014 р. двосторонніх угод значно зменшилося. Разом з тим, зауважимо, що і з 2005 по 2014 рр. в українсько-білоруських відносинах мали місце періоди активізації політичних контактів і це сприяло розширенню нормативно-правової бази між обома республіками.

Упродовж 2005–2008 рр. між Україною та Республікою Білорусь було підписано лише близько 10 двосторонніх документів, серед яких варто виділити угоди про проведення спільних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт в галузі озброєння і військової техніки⁴¹, співробітництво в галузі туризму⁴², безпеки польотів державних повітряних суден⁴³. Таким чином, у

³⁷ Міжнародні документи (1994 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1994>.

³⁸ Міжнародні документи (1996 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1996>.

³⁹ Міжнародні документи (2000 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2000>.

⁴⁰ Міжнародні документи (2001 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2001>.

⁴¹ Міжнародні документи (2005 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2005>.

⁴² Міжнародні документи (2006 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2006>.

зазначений період договірно-правова база міждержавних відносин суттєво не поповнилася, що пояснюється несприятливою кон'юнктурою у двосторонніх взаєминах.

Поновлення на початку 2009 р. політичних контактів на найвищому загальнодержавному рівні активізувало процес нагромадження політично-правової бази українсько-білоруських відносин. Так, упродовж 2009 р. було укладено ряд важливих міждержавних договорів: Меморандум про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двостороннього торговельно-економічного співробітництва в умовах світової фінансово-економічної кризи, Меморандум про співробітництво в енергетичній сфері, Угоду про спрощений порядок переміщення автомобільної дороги Славутич — Чорнобильська АЕС, Консульську конвенцію, Угоду про співробітництво в галузі судової експертизи, Угоду щодо обміну інформацією про польоти повітряних суден, Договір про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання, Угоду про безвізові поїздки громадян, Угоду про виїзну ярмаркову торгівлю в прикордонних регіонах України та Республіки Білорусь товарами національного виробництва, Меморандум про взаємодію у реалізації взаємовигідних проектів в рамках ініціативи Європейського Союзу “Східне партнерство”⁴⁴.

Важливе місце у системі договірно-правового забезпечення українсько-білоруських відносин займає Консульська конвенція, яка була підписана 20 січня 2009 р. У документі домовлено відкриття консульської установи в сусідній державі лише за згодою іншої сторони. Конвенцією передбачено, що консульська посадова особа зобов'язана захищати права та інтереси держави, яку представляє, її громадян та юридичних осіб, надавати їм допомогу, сприяти розвитку дружніх відносин та співробітництву між країнами⁴⁵. Варто зазначити, що цей документ став основним для розвитку міждержавних консульських взаємин і базувався на положеннях Віденської конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р.

Серед підписаних упродовж 2009 р. двосторонніх договорів окремої уваги заслуговує Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про безвізові поїздки громадян. Так, згідно документу, піддані обох республік без віз і на підставі персональних документів мають право знаходитися на території України та Білорусі до 90 днів упродовж 180 днів з дати першого в'їзду. Крім того, відповідно до статті 4, громадяни двох держав звільняються від реєстрації у компетентних органах за місцем їхнього перебування на термін до 30 днів з дати в'їзду за наявності в них міграційної карти⁴⁶. Таким чином, укладання зазначеного договору, за слушним зауваженням

⁴³ Міжнародні документи (2007 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2007>.

⁴⁴ Міжнародні документи (2009 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2009>.

⁴⁵ ГДА МЗС України. — Ф. 8. — Оп. 97. — Спр. 317. — Арк. 1–20.

⁴⁶ Міжнародні документи (2009 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2009>.

Д. Юрчака, суттєво спростило взаємні поїздки громадян і мало вагоме соціальне значення⁴⁷.

Надалі, упродовж 2010–2013 рр. між Україною і Республікою Білорусь було укладено ряд міждержавних та міжвідомчих договорів, які в основному доповнювали конкретним змістом раніше досягнуті домовленості. Серед підписаних у період з 2010 по 2013 рр. двосторонніх документів варто виділити угоди про заходи щодо розвитку співробітництва в сфері транспортування нафти територією України до Білорусі⁴⁸, міжрегіональне та прикордонне співробітництво, співпрацю в галузі ядерної та радіаційної безпеки⁴⁹.

У 2014 р. договірно-правова база українсько-білоруських відносин не поповнювалася, що пояснюється суспільно-політичними трансформаціями в Україні та російською агресією щодо Української держави. Як зазначає Посольство України в Республіці Білорусь, на сучасному етапі, актуальною для укладання залишається угода про реадмісію, відносно якої білоруська сторона висловила готовність до підписання. Крім того, триває узгодження низки інших міжурядових угод, зокрема: про створення сприятливих правових, економічних та організаційних умов для розширення лізингової діяльності; про розвиток військово-технічного співробітництва у сфері стандартизації продукції оборонного призначення; про діяльність прикордонних уповноважених; про співпрацю у сфері державно-конфесійних і міжнаціональних відносин; про співпрацю в галузі захисту інформації⁵⁰.

Таким чином, одним з найважливіших завдань для України та Республіки Білорусь після здобуття незалежності в 1991 р. було створення системи договірно-правового забезпечення двосторонніх відносин, необхідної для зміцнення та розвитку міждержавних зв'язків. Протягом 1991–2014 рр. між двома республіками укладено близько 205 документів, які дали змогу регулювати правовідносини у різних сферах співробітництва. Створення договірно-правової бази українсько-білоруських відносин розпочалося в умовах обмеженого державного суверенітету, коли 29 грудня 1990 р. був підписаний Договір між Українською та Білоруською Радянськими Соціалістичними Республіками. Проте період активного її нагромадження проходив після визнання Білоруссю 24 грудня 1991 р. незалежності України, встановлення 27 грудня 1991 р. дипломатичних відносин та укладання 17 липня 1995 р. Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між республіками. Упродовж досліджуваного часу між Україною та Республікою Білорусь створено широку та добре впорядковану політично-правову базу, яка сприяє поглибленню добросусідських двосторонніх контактів. На сучасному етапі українсько-білоруські відносини мають стратегічний характер співробітництва і цьому в значній мірі посприяла

⁴⁷ Юрчак Д. Указ. соч. — С. 106.

⁴⁸ Міжнародні документи (2010 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2010>.

⁴⁹ Міжнародні документи (2013 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2013>.

⁵⁰ Договірно-правова база між Україною та Білоруссю [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/legal-acts>.

надійна нормативно-правова база й інституційні механізми забезпечення. Разом з цим, збереження та розвиток стратегічного партнерства між Україною та Білоруссю залежить від подальшого розширення договірно-правової бази як фундаментальної умови для зміцнення всього спектру українсько-білоруських відносин.

REFERENCES

1. Chekalenko, L. (2006). *Zovnishnia polityka Ukrainy*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
2. Dohovirno-pravova baza mizh Ukrainoiu ta Bilorussiu. Retrieved from <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/legal-acts>. [in Ukrainian].
3. Maksak, H. (n. d.). *Ukraina — Bilorus: horyzont 2020. Osoblyvosti rozvytku zovnishnoi polityky Ukrainy shchodo formuvannia ukrainsko-biloruskykh vidnosyn na dovhostrokovu perspektyvu*. Retrieved from <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07746.pdf>. [in Ukrainian].
4. Maksak, H., Yurchak, D. (2014). *Sotrudnychestvo Respublyky Belarus y Ukrainy v novykh heopolytycheskykh uslovyiakh*. Retrieved from <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11006.pdf>. [in Russian].
5. *Mizhnarodni dokumenty (1992 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1992>. [in Ukrainian].
6. *Mizhnarodni dokumenty (1993 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1993>. [in Ukrainian].
7. *Mizhnarodni dokumenty (1994 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1994>. [in Ukrainian].
8. *Mizhnarodni dokumenty (1995 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1995>. [in Ukrainian].
9. *Mizhnarodni dokumenty (1996 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1996>. [in Ukrainian].
10. *Mizhnarodni dokumenty (1997 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1997>. [in Ukrainian].
11. *Mizhnarodni dokumenty (1998 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy1998>. [in Ukrainian].
12. *Mizhnarodni dokumenty (2000 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2000>. [in Ukrainian].
13. *Mizhnarodni dokumenty (2001 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2001>. [in Ukrainian].
14. *Mizhnarodni dokumenty (2002 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2002>. [in Ukrainian].
15. *Mizhnarodni dokumenty (2003 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2003>. [in Ukrainian].
16. *Mizhnarodni dokumenty (2005 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2005>. [in Ukrainian].
17. *Mizhnarodni dokumenty (2006 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2006>. [in Ukrainian].
18. *Mizhnarodni dokumenty (2007 r.)*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2007>. [in Ukrainian].

19. Mizhnarodni dokumenty (2009 r.). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2009>. [in Ukrainian].
20. Mizhnarodni dokumenty (2010 r.). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2010>. [in Ukrainian].
21. Mizhnarodni dokumenty (2013 r.). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/cy2013>. [in Ukrainian].
22. Ofitsiinyi vizyt Prezydenta Respubliky Bilorus O.H. Lukashenka v Ukrainu 17–18 chervnia 2013 r. Retrieved from <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs>. [in Ukrainian].
23. Snapkovskiy, V. (2013). *Ystoriya vneshnei polytyky Belarusy*. Mynsk: BHU. [in Russian].
24. Tykhomyrov, A. (2010). Belorussko-ukraynskye otnosheniya v 1991–2009 hh. [Belarusian-Ukrainian Relations in 1991–2009]. Retrieved from http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/5209/1/tihomirov_2010_trudy.pdf. [in Russian].
25. Vidnianskyi, S. (2004). *Zovnishnia polityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii*. Kyiv: Heneza. [in Ukrainian].
26. Yurchak, D. (2012). *Belarus — Ukrayna: 20 let mezhhosudarstvennykh otnosheni*. Vytebsk: UO «VHU ym. P.M. Masherova». [in Russian].

Дата надходження до редакції: 31.07.2016.